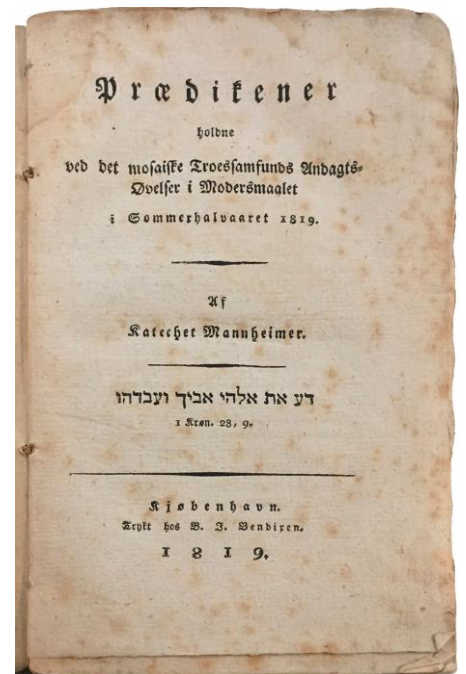

Isac Noa Mannheimers prædiken om jøderne i Danmark, 1819

Prædikener holdne ved det mosaiske Trossamfunds
Andagts-Øvelser i Modersmaalet i Sommerhalvaaret 1819.
Af Katechet Mannheimer.
1. Krøn. 28, 9.
Kjøbenhavn.
Trykt hos B.I. Bendixen.
1819.

Mine andægtige Tilhørere!

Der var en Tid, da vore Forfædre vare fredløse paa den vide Jord. Enhver, som dyrkede Moses og Propheternes Gud, betragtedes som en fremmed Plante, omsat i en fremmed Jordbund, hvor den, vantreven og udartet, bortdrog Saften fra den ædle, hjemfødte Spire. Uden Betænkning saae man Jordens mægtige Fyrster i hine Mørkets Dage at oprykke disse vantrevne Skud, hvor de fæstede Rod, at udpresse Saften, som de monne have indsuget, og uden Barmhjertighed at overgive det saft- og kraftløse Qvas til henvisnende Død eller til de fortærende Flammer.

Hvert et Barn kjender hine Tidens Rædsler. Mistanke, Had og skummelt Nid kunne ikke optænke nogen Niddingsdaad, ikke udmale noget Skrækkebilled, som ikke hiin Tids Mægtige vidste at udfinde, og at tillægge de ulykkelige Israeliter; ligesom og den blodigste Grusomhed ei mægter at angive nogen Rædselsstraf, nogen Pinsel, som ei disse Slagtoffer maatte døie. –

Hvert et Blad i Krøniken, som fortæller hine Dages Idræt, er vansiret ved de ligesaa urimelige som umenneskelige Beskyldninger om forgiftede Brønde, om myrdede Børn, om Menneskeoffer, om blodsugende Aager og den nederdrægtigste Pengesyge; - men hvert et Blad fortæller og om Fyrsternes Graadighed efter Jødernes Guld, om Korstogenes Rædsler og de brændende Baal, om Martyrerne, som levende styrtedes ned i Graven, fordi de ei vilde afsværges Fædres Troe, om hele Menigheder, som huggedes ned, et blodigt Offer for den ugudelige Omvendelsessyge. –

Den svandt den mørke Tid! Oplysningens Soel trængte frem over Europas Himmel, og dens Straaler fremkaldte nyt Liv, ny Kraft og nye Udsigter. Renere Begreber om Religionens Væsen, en høiere Anskuelse af Menneskets Forhold til Gud, en mere bestemt Opfattelse af Grændserne mellem det Evige og det Endelige, skarpsindige, frimodige Betragtninger over Videnskabens Væsen og Sandhedens Natur, redelig Anerkjendelse af Menneskets Rettigheder i Verden og i Staten, det vare Frugter, som fremspirede og trivedes under den qvægende Soels varme Straaler. Da svandt de mørke Fordomme; den skumle Tvedragt krøb i Skjul; hvo som forhen med Nid og Nag i Hjertet saae skjævt til Broderen, og udspedede med djævelsk Skarpsind hans Svagheder, rakte ham nu en kjærlig Haand; og Venskab forenede dem, som Meninger adskilte. Kjærlighed, Tillid, Høimod og Oprigtighed besjælede dem, som nys stode væbnede mod hinanden, med Sviig og Fordom i Hjertet, med Sværd og Brand i den knusende Haand. Og da Gud udøste Velsignelsens Fyldhorn over Jorden, da fik ogsaa vi vor Deel; ogsaa vi traadte ind i alle Borger-Livets Glæder; Nydelser, som i Aarhundreder havde været os fremmede, tildeltes os med rundelig Haand; et Fødeland fik vi, et Fødeland, som var os kjært og dyrebart, Kong og Øvrighed, som skjærmede om vort Vel, Medborgere, som elskede og agtede os. –

Afgrøden, som under Herrens Velsignelse fremspirede paa Fædrenelandets Marker, trivedes ogsaa for os; Lyset, som skinnede paa dens Høiskoler, det lyste og for os; Kunstens Toner, som løde fra Skjaldens Tunge,

varmede ogsaa vort Hjerte. Een Gud og eet Fødeland var Gjenstand for vor Kjærlighed; een Kong og een Lov hyldede og adløde vi; eet Haab og eet Ønske besjælede os, og i det samme Sprog, i de samme danske Toner forkyndte vi med rene Læber Haabet, som oplivede os, Glæden, som besjælede os, og Kjærligheden, som opvarmede det elskende Hjerte.

Saaledes var Forholdet mellem de danske Borgere, kjærligt og broderligt. Uopløselige syntes de trofaste Baand; alle Verdens onde Magter syntes ei at kunne sønderrive hvad Naturen og gjensides Kjærlighed havde knyttet saa trofast. Da lød fra fjerne Egne Rygtet om det troløse Fredsbrud; de gamle Lidenskaber brøde deres Lænker; Sydens Raab gjenlød i det fjerne Norden – da rasede de onde Magter, som lænkebundne fortæredes i Fredens Dage; de toge til i Magt og Styrke, altsom de vandt i Omfang og Fylde. Hvad de hos os virkede og fuldbragte, var sørgeligt. Nedslagende var det for Enhver, som med Deeltagelse havde betragtet vore Veie; som vidste hvad det vil sige, at forædle et Folk, som har været fordærvet og foragtet; som vidste hvad det vil sige, at hæve en Nation til boglig, til sædelig og religiøs Værd, som nys var uden Sprog og uden Skrift, uden Fædreneland og uden Ret. Smerteligt var det for Enhver, som med Glæde var bleven vaer det nye Liv, som besjælede os, det nye Lys som bestraaede vore Gjæringer; krænkende var det for Enhver, som kjendte vore Anskuelse; som frydedes over hvert et Skridt, vi havde gjort til Fremgang og Nærmelse, og med glad Studsen saae det hele udfolde sig; saae Haandværk drives med Flid iblandt os, saae boglig Sysse forædle vor Ungdom, saae den udvortes Anstand i vor Omgang, hørte de rene, danske Toner i vort Sprog, og saae hvorledes Særhed, hvorledes Fordom, hvorledes Uvidenhed og Uduelighed alt mere og mere tabte sig og svandt hen. – Sørgelige vare disse Rædselsdage. – Og dog, mine Venner! ere end vore Forhold ganske de samme. Det er en Sandhed, som vi ei maae glemme, naar hine Dages Skjæbne fremtræder for os som det gamle Hads fornyede Angreb; nei, mine Venner! det var de ikke, det kunne de ei være; - da maatte Naturen forvandle sin Gang, det Strømmende maatte kunne ile tilbage, opad ad de høie Klipper, som det nys forlod, og det kan det ei; da maatte Forsynets Viisdom, hvis Aabenbaring ligger synlig for os i det sidste Aarhundredes Gjæringer, Forsynets Viisdom maatte have glemt sine Veie, maatte tilintetgjøre hvad det saa velgjørende skabte, - det gjør det ei, det kan ei gjøre det. – Vi ere ei mere de gamle Jøder, hvis blotte Navn alt opvakte Foragt; vi ere ei mere de fremmede Planter, som taales i en fremmed Jordbund, hvori de ei have Ret eller Andeel; nei, Borgere ere vi; Lyset det himmelske, hvis Straaler fordreve Sectnid og Fordom, Klærkehad og Overtroe, den Soel lyste og for os; de hellige Magter, som brøde Despotismens Scepter, som satte Fyrster paa Thronen, der herske ved Retfærd og Mildhed, ved Viisdom og lovmæssigt Herredom; - disse hellige Magter brøde ogsaa vore Lænker, og alle onde Aander mægte ei at fordunkle den straalende Soel, de mægte ei at gjøre værgeløs den raadende Hersker i Himlen; thi hans er Æren og Magten i Evighed!

Vi ere end de samme, som vi for faae Maaneder siden vare; vort Forhold til Stat og Medborgere er endnu ganske uforandret det samme. Det var et Luftstød, som satte de gjærende Masser i Bevægelse, forat det ædle Stof desto mere frit kunde udvikle sig; et Vink var det fra det veiledende Forsyn, som skulde paamine os om, at vi endnu ei stode ved det Maal, som vi, saa tillidsfulde, alt troede at have naaet, - og, fra denne Side betragtet, er denne Begivenhed, som hvert et ødelæggende Udbrud i Naturen, et Forbud paa ny Virksomhed, paa nye Kræfters fordoblede Udvikling. Lader os betragte det fra denne Side, og med forenede Kræfter søge at udslette de mislige Erindringer, som det Skeete har efterladt; her er Intet tabt, saalænge vi ei tabe Tillid til vor egen Kraft og vore christelige Medborgeres gode Villie. Vildfarelse var deres Brøde, og den, som med Opmærksomhed betragter Menneskeandens Veie, vil det ikke falde vanskeligt, at forklare sig dette Misgreb. –

De senere Aars uheldige Omstændigheder, de Omvæltninger, som ere indtrufne i vore udvortes Forhold, det gudelige Sindelag, som igjen besjæler Menneskene i Modsætning til de forløbne Aars Vantro – Alt dette maa bringe Menneskene paa nye Anskuelse, som staae mere eller mindre i Strid med deres Ældre Tilbøieligheder. – Jo mere Tænksomhed leder denne Overgang; jo mere den foregaaende Forvandling bliver opfattet med Bevidsthed og et roligt, historisk Blik, desto mere forædlende maa den virke: den herskende Fattigdom maa da lede til Maadehold, til Tarvelighed og til alle borgerlige Dyder: de ulykkelige

Ødelæggelser, som angrebe Europas Statsbygninger i deres dybeste Grundvold, maatte da fremtræde som Følger af hiin Frihedssvimmel, som skrev sig sit Frihedsbrev med Blod, og betalte det med 30 Aars Lidelser; en Sandhed, som maatte knytte Baandet mellem Undersaat og Fyrste desto fastere og urokkeligere: den herskende Religiøsitet vilde da ikke tabe sig i sværmende Føleri, ikke søge sin Styrke i at gaae tilbage til ældre Tidens Fordomme; men, uden at bortkaste den granskende Fornufts renere Erkjendelser, som ved Aarhundreders Bestræbelser ere blevne indledede og forberedede, vilde den benytte de senere Aars Erfaringer, de sidste Tidens vidunderlige Jertegn og Varsler, til at levendegjøre sig Ideen om det Overjordiske, til igjen at skue Enheden i det Mangfoldige, som vi hidtil vare paa Veien til at glemme; Biblen og Herrens levende Ord vilde da gjenvinde de forældede Rettigheder; til Gud vilde Øjet vendes, og Sindet hæves; Tænkerens rene Begreber vilde gaae over til hjertelig Troe, varme Hjertet og opløde Sindet; - medens Fornuften fri og selvstændig vaagede over Flammen, som brændte i Hjertet; gav den Stof og Næring, naar den dæmpedes; men sagtnede Luen, naar den fortærende greb om sig, eller tabte sig i Røg og i qvælende Damp.

Da turde lettelig hine Tider komme, som Propheten (Jerem. 32, 39) forkynder: ”og jeg skal give dem eet Hjerte og én Vei, til at hylde mig i alle Livets Dage, til deres egen Velfærd og til deres Afkoms Salighed; da turde komme hine Tider, om hvilke det hedder: ”og Ku[n]dskab om Gud skal fylde den hele Jord som Vand bedækker Havets Grund.” ”Og de Døve skulle høre Bogens Ord” o.s.v. (Esaias 11, Zacharias 14.)

At imidlertid en saadan høiere Tænksomhed, en saadan ædlere Anskuelse, og et saadant roligt Blik ei er Mængdens Arvelod – hvo vilde forundres derover?

Hvad Under da, om de betydningsfulde Syner mistydes? Hvad Under da, om Varslet udtydes vrangt og skjævt? var det ei altid saa, at Mennesket fortolkede de klareste Sandheder efter eget Tykke; at den Enkelte nedlagde sine Tilbøieligheder, sin Stemning og sine Yndlings-Ideer som Grundlag for sine Betragtninger over det Almindelige? hvad Under da, at Aarsagerne til det Onde miskjendes, at hver Enkelt vil afvende Beskyldningen fra sig, for at skyde Broderen den i Barmen? Intet er naturligere, og, desværre, det er en Sandhed, som løser Gåden! derfor see vi igjen Secthad og Overtroe at opslaae sit Banner paa Jorden; derfor miskjendes Forholdet imellem Gud og Menneske; derfor vanskabes Historiens Sagn og Erfaringens Billeder; derfor glemmer man Gud i lutter gudelige Drømme; derfor beskylder man Broderen for Egennytte og Forræderi; derfor anklager man Næsten som sin Velfærds Morder, medens Elendigheden dels er uundgaaelig Følge af Tidens Omvæltninger og Dagens Hændelser; dels er Frugten af egen Letsind, af egen Overdaad og egen Ladhed. Han glemmer ganske, at den Anklagede med ham deler Nød og Elendighed, at ogsaa han er styrtet ned fra sin Fortids Høide, at ogsaa han med knust Hjerte og sorgfuldt Sind trygler Gud om Frelse; nei, han ændser ei hans Nød, haaner ham i hans jamrende Forfatning, og bespotter hans klagende Toner. –

Hvad om den forfulgte Uskyldige tiltalte dig frit som det krænkede Hjerte indgav ham det?!

”Broder! hvad har du mod mig? hvad er det, som qvæler Menneskelighedens Følelse i dit Hjerte, og driver dig til, med Uqvæmsord og voldsom haan at krænke mig? –

Er det mit Aasyn, som forarger dig? see mig i det aabne Øie; ei et Træk opdager du, som bærer Vidne mod mig, aaben, frit og djært kan jeg møde dit Blik; intet Nag vansirer mit Aasyn; udstrakt er min Haand til broderligt Haandslag, min første Hilsen ere danske Ord, dansk er min Tone, intet Fremmed i Blik, i Miner og i Tungemaal, ei en Lyd betegner den, som kom fra Jødeland; nei, opfostret er jeg ved Danmarks Kyst; den stolte Søe, hvis Syn er hver en Danes Fryd, fortryller ogsaa mig med fine sølvblaae Vover; i Sjællands Bøgskove nød jeg min Ungdoms første Glæder; Danmarks Videnskabsmænd vare mine Lærere; Danmarks Kunstnere begeistrede mit Hjerte for Alt hvad godt er og helligt; Danmarks Drot har jeg hyldet, og gamle danske Lov retter mine Veie. –

Er det min Troe som foruroliger dig? nei, min Ven! det kan ei være; det er Moses og Propheternes Lære, som jeg hylder. Har du glemt hvad din Mester sagde? ogsaa han bekjendte sig til den samme Lære: ”elsk Næsten som dig selv, det er Loven og Propheterne” sagde han. Hvad fordrer du da mere af min Troe? dens Grundlov byder mig, at elske dig, næst Gud, høiere end mit eget Liv. Har du glemt din Mesters Ord: ”saalænge Himlen staaer og Jorden, skal ei et Bogstav, ei en Tøddel gaae tilgrunde af hvad Moses lærte”?

Er det mine Handlinger og min Adfærd, som forarge dig? nei, ogsaa det er det ikke. Kan du nægte os, at vi ere modtagelige for det Ædle, saagodt som du; at vi øve Velgjørenhed, Dyd og ædel Daad saagodt som du? kan du nægte, at der iblandt os findes redelige Kjøbmænd, flittige, duelige Haandværkere, oplyste, tænkende Lærde, trofaste Huusfædre og gode Borgere? kan du nægte det? – nei, det kan du ei; eller du maatte straffe Krøniken Løgn, naar den fortæller dig om de ædle Israeliter, som i Tiden fremtraadte; det kan du ei, eller den offentlige Stemme modsiger dig, som med Agtelse omtaler saamangen Ædling iblandt os, som priser og søger vore Kjøbmænd, som roser vore Studerendes Flid og gode Forhold, som med Taknemmelighed erkjender vore Rigmænds Velgjerninger, som med Beundring omtaler vore huuslige Dyder. –

Altsaa – de enkelte Uværdige, som vi tælle iblandt os, de afskrække dig; de enkelte Frafaldne, som elske Mammon mere end Gud og Æren, de forarge dig; – men har du betænkt hvad det vil sige, at fordømme et heelt Samfund af Mennesker, fordi de ei Alle ere gode? har du betænkt hvad det vil sige, at bryde Staven over en heel Menneskeklasse, fordi den blandt de gode ogsaa tæller uværdige, udartede Lemmer? Er Træet ei sundt og karsk, fordi en enkelt Green, en Række Blade er vantreven og visnet? Hvad om man viste dig Sidestykket til dit Carricaturbilled hos dem, der stode dig nærmere? hvad vilde du føle ved en saadan Adfærd?

Bort altsaa med de uværdige Fordomme; giv mig dit hele Hjerte, naar min Daad er redelig og ret, naar min Vandel er skyldfri, og rene mine Sæder; lær at skatte min Troe af mine Gjæringer; elsk mig som Menneske, som Dansk og som Tilbeder af den sande Gud, og det kjærligste Venskab skal lønne din Hengivenhed; elsk os for det Gode, vi gjøre; foragt med os Synderen og den Ugudelige, hvad enten det er Propheternes eller Apostlernes Lære, som han sviger og vanhelliger; lad Kong og Øvrighed straffe den forargelige Misgjerning, lad Lov og Ret fordømme Egennyttens og straffe dens Misgreb; overlad Gud i Himlen at træffe de Skyldiges Hoved, som i Løndom svige Ret og Pligt; men lad ei Had og Miskjendelse afskrække de Nidkjære, som ville det Gode; betænk, at vi nys betraadte den Vei, som du fandt banet ved Seclers Bestræbelser; betænk at vor Forædling end er i fin Udvikling; hav Barmhjertighed med den Svage og Vildfarne; manges haard Kamp forestaaer os, som du ei kjender: hvorfor vil du ved dit ukjærlige Forhold end gjøre os Kampen tungere? hvorfor vil du røve os den Opmuntring, som i den sorgfulde Stræben opreiser vort Sind? hvorfor vil du mørkne os de Udsigter, som vi med saamegen Anstrengelse og Selvfornægtelse arbeide os imøde?!

Saaledes kunne vi tiltale dem, og jeg veed det, de ville ei spotte os i vor Nød; det er Naturens Stemme, og den finder stedse et aabent Øre og et lydigt Hjerte. Nei, Brødre, lad os ei tabe den Tillid til det menneskelige Hjerte, som Gud har nedlagt hos os; det kan ei svige dette salige Haab om bedre Tider, da vi Alle skulle vorde ”een Hjord under een Hyrde.” Ere end vore Brødre farne vild i deres Betragtninger over Tiden og dens Tildragelser, den kan ei vare længe ved, denne umodne Gjæring. Det maa opklare sig det Dunkle, og det Forvirrede vil fremtræde i bedre Former og i rigtigere Omrids; de ville erkjende deres Vildfarelse, og vende om; naar Tidens Fylde er kommen, da skal og vor Idræt drøftes, og erkjendes i et bedre Lys. –

Men – virksomme maae vi være; ei letsindige overlade til Tiden, at læge Saaret, som ved Mangel paa Pleie og lægende Hjælp kunde udarte og vorde til en om sig ædende Skade; nei, selv maae vi pleie det; det fattes ei paa helbredende Midler, det fattes ei paa ømme Vogtere, ei paa erfarne Raad, naar vi kun ville høre og fornemme Lægens Ord, og i Haab paa Gud med Samvittighedsfuldhed bruge de Midler, som han foreskriver. Denne erfarne Læge er Religionen, m.v.; som dens Tolk fremtræder jeg idag, og forkynder Eder dens Forskrifter.

